

پرورش خلاقیت در کلاس درس

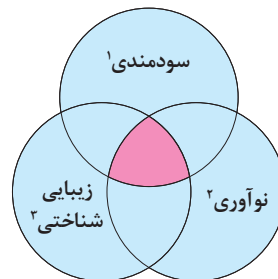
اشاره

فرهنگستان بین‌المللی آموزش و پرورش، به عنوان بخشی از وظایف خود، مجموعه‌هایی از تجربه‌های آموزشی و پرورشی را که اهمیت جهانی دارند، آماده می‌کند. این مقاله برگرفته از بیست‌وهشتمین مجموعه تجربه‌های آموزشی و پرورشی است که به «اصول راهنمای یادگیری در قرن بیست‌ویکم» اختصاص دارد. در این مجموعه، بخشی به پرورش خلاقیت دانش‌آموزان مربوط می‌شود که ترجمه آن را از نظر می‌گذرانید.

کلیدواژه‌ها: خلاقیت، پرورش خلاقیت، تفکر خلاق، راهبردهای آموزشی، مؤلفه‌های خلاقیت

یافته‌های پژوهش

با این‌که تعریف‌های گوناگونی از خلاقیت به عمل آمده، اما می‌توان عناصر مشترک آن‌ها را در نمودار زیر نشان داد:

متفکران خلاق الگوهای پنهان را می‌بینند، مشکل یا وضعیت پدیده‌ای را در ذهنشان مجسم می‌کنند، به شرایط گذشته موضوع برمی‌گردند و دوباره با دقت

بیشتری به آن توجه می‌کنند، و از این نکته مطمئن هستند که ایده‌هایشان تکراری نیستند. فرایند خلاقیت کنترل شده و خودکار، هشیار و ناهشیار است. خلاقیت برای بروز خود مراحل زیر را طی می‌کند:

- آمادگی (تعیین مشکل و جمع‌آوری اطلاعات درباره آن)

- دوره نهفتگی یا تکوین (مراحل پیوسته از تعیین مشکل تا کشف راه‌حل)

- شفاف‌سازی و روشننگری (توضیح درباره ایده یا راه‌حل ابداع شده)

- اثبات (آزمایش و آزمودن ایده یا راه‌حل جدید) بازی‌های تجسمی در رشد تفکر انتزاعی نقش

اساسی دارند. بازی و نشاط در شکل‌گیری تفکر خلاق سهم بسزایی دارند. معلمان نباید دانش‌آموزان خود را از بازی با ایده‌ها (دست‌کاری ایده‌های موجود با آنچه

به ذهنشان خطور می‌کند) بترسانند. با این حال، باید به این نکته توجه داشته باشیم که بین **تفکر خلاق**، به هنگامی که بر طراحی و روش‌های آموزش تمرکز می‌شود و **تدریس تفکر خلاق**، در شرایطی که بر توسعه و گسترش مهارت‌های تفکر خلاق یادگیرندگان تأکید است، تفاوت اساسی وجود دارد. با وجود این، هر دو مهم هستند و بخش دوم جمله مذکور می‌تواند بخش اول را توسعه و گسترش دهد، زیرا هدف تدریس معلم، تحریک تفکر خلاق در ذهن دانش‌آموزان است. این نکته نیز مهم است و باید به یاد داشته باشیم که حل مسئله مؤلفه‌ای اساسی در خلاقیت است و فرایند زیر را شامل می‌شود:

- وجود مشکل و طرح پرسش درباره آن
 - تمرکز روی سؤال یا مشکل
 - تشخیص نیاز یا فرصت
 - برون‌ریزی (بارش مغزی) درباره راه‌حل‌های فرضی
 - انتخاب یک راه‌حل منطقی از میان راه‌حل‌های برون‌ریزی شده
 - جمع‌آوری اطلاعات
 - آزمایش یا آزمودن راه‌حل‌های انتخاب شده
 - اثبات یا تأیید راه‌حل ارائه شده
 - کاربرد راه‌حل اثبات شده در عمل
 - ارزشیابی فرایند و نتیجه حاصل از کاربست راه‌حل پرسش‌هایی که به عنوان محرک تفکر خلاق (که نیازمند عملکرد شناختی سطح بالای دانش‌آموزان است) طرح می‌شوند، در دانش‌آموزان ارزشیابی و ترکیب اطلاعات، بروز تفکر خلاق و کاربرد ایده‌های جدید را تشویق می‌کنند. پرسش‌هایی که درباره چپستی و چرایی پدیده‌های سؤال می‌کنند، به تفکر نقاد دانش‌آموزان درباره پدیده یا موضوع مورد نظر منجر می‌شوند.
- فرایند خلاقیت را باید فرایندی تلقی کرد که به پشتکار، صرف زمان زیاد، هدفمندی و کار زیاد وابسته است. لذا برای تولید ایده و راه‌حل خلاق، باید فرایند مذکور را به طور هدفمند و پیوسته طی کرد و مورد توجه قرار داد.

سنجش خلاقیت کاری دشوار و چالش‌زاست. پژوهش‌های به عمل آمده در این زمینه یافته‌های قابل توجهی درباره ویژگی‌های تفکر خلاق داشته‌اند که عبارت‌اند از:

- پرسش کردن و چالش‌زا بودن شرایط
- تدوین رابطه بین پدیده‌ها و کشف روابط بین آن‌ها
- تجسم شرایط ایده‌ال
- کشف ایده‌ها و پافشاری بر آن‌ها
- اندیشه نقاد روی ایده‌ها، اعمال و نتایج به دست آمده

ارزشیابی‌های تکوینی مطلوبی در این باره وجود دارند؛ به‌ویژه ارزشیابی‌هایی که بر پایه خودارزشیابی، دیگر ارزشیابی، و سنجش کارنامه‌ی صورت گرفته‌اند. در ارزشیابی تفکر خلاق، جمع‌آوری اطلاعات چندبعدی (از جنبه‌ها و منابع گوناگون) بسیار اهمیت دارد.

کاربرد یافته‌های پژوهشی در کلاس درس

- تشویق خلاقیت در تمامی درس‌ها. خلاقیت یکی از مهارت‌های مورد نیاز زندگی است و فقط به درس‌های هنری اختصاص ندارد. ما می‌توانیم خلاقیت را در تمامی درس‌ها و حیطه‌های درسی تشویق کنیم. این رفتار تشویق‌آمیز، فرصت و زمانی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند که یادگیری‌هایشان را از ابعاد و چشم‌اندازهای گوناگون مرور و به آن توجه کنند.
- نمایش تفکر خلاق. این پیشنهاد برای این است که دانش‌آموزان و معلمان تشویق شوند تفکر خلاق خودشان را برای کمک به نمایش تفکر خلاق و قدردانی از آن در محیط آموزشی عرضه کنند. از این طریق، معلمان می‌توانند جوی آموزشی در کلاس درس ایجاد کنند که تفکر خلاق را به عنوان یک مهارت زندگی تقویت کند. علاوه بر این، به معلمان کمک می‌کند از انواع منابع و تکالیف و راهبردهای آموزشی برای شکل‌دهی به جو آموزشی مناسب در کلاس درس آگاهی یابند.
- پرورش دانش و مهارت‌های کسب شده قبلی. ایجاد شرایط و تشویق تفکر خلاق می‌تواند به پرورش و گسترش دانش و مهارت‌های آموخته شده قبلی دانش‌آموزان کمک کند. برای هر معلمی اهمیت دارد که تدریس خود را بر پایه دانش قبلی دانش‌آموزان بنیان نهد تا مطمئن شود پرورش تفکر خلاق بر پایه آموخته‌ها و مهارت‌های کسب شده، برای آنان معنادار و سودمند است.
- اطمینان از واقعی بودن ایده‌ها، خلاقیت تنها درباره تفکر نیست، بلکه به این مربوط است که شما با این توانایی چه کاری انجام می‌دهید و چه افکار و ایده‌هایی را تولید می‌کنید. معلمان می‌توانند دانش‌آموزان را به چگونگی انتخاب ایده‌های روشن تشویق کنند تا آنان بتوانند ایده‌های خود را از ابعاد گوناگون قضاوت و داوری کنند. این کار باعث می‌شود آنان نسبت به ایده‌هایشان احساس تعلق بیشتری کنند. از سوی دیگر، لازم است دانش‌آموزان بدانند ایده‌های خلاق آنان چه تأثیری در زندگی آن‌ها دارد. بنابراین، معلمان وظیفه دارند شرایطی را برای دانش‌آموزان فراهم کنند که از این جنبه از ایده‌هایشان آگاه شوند.

فرایند خلاقیت را باید فرایندی تلقی کرد که به پشتکار، صرف زمان زیاد و هدفمندی وابسته است

* پی‌نوشت

1. Utility
2. Originality
3. Aesthetics

* منبع

1. Hughes, Conrad and Acedo, Clementina. (2016). Educational practices series 28: Guiding principles for learning in the Twenty-First century. published by UNESCO'S International Bureau of Education (IBE).